

Šest světských filosofů a světlo zjevení

Knihy | 4.10.2013 @ 16.14

Knihy *Six Secular Philosophers* od Lewise W. Becka přináší zápis série jeho přednášek o vztahu šesti světských filosofů k náboženství.

Světským filosofem je zde filosof nikoli nezbytně protináboženský, ale takový, který je ve vztahu k náboženství zcela nezávislý. Je to filosof až do krajnosti promýšlející aspekty víry a nevíry bez ohledu na všeobecný trend. Jeho úsilí je nábožensky založeným lidem nepříjemné, nutno však podotknout očištné, neboť je zároveň poctivé.

Kdo odklízí rozum z cesty zjevení odnímá světlo oběma.

—Locke

Sekulární filosofie začíná tam, kde se vymaňuje z poddanství teologie, takže přestává být racionalizací zjevení. Jak už to však u psů utržených ze řetězu bývá, nahrazuje sekulární filosofie pravdu náboženského zjevení svým vlastním zjevením racionalizace. Lockemu je potřeba dát bez výhrad za pravdu. Můj souhlas si ale s ohledem na putování šesti světských filosofů vyžádá krátký dovětek. Nyní tedy Spinoza, Hume, Kant, Nietzsche, James a Santayana v třiceti vteřinách:

Spinozův monismus se v jeho osobním chápání stal (pan)teismem. Jde však stále o metafyziku jako zjevení čistého rozumu. Nic víc nám nyní Spinoza nařekne.

Hume poprávu odmítl dosavadní metafyzické teistické spekulace.

Vezměme si jakýkoli svazek teologické metafyziky jako příklad. Položme si otázku: "Obsahuje jakékoli abstraktní úvahy o kvantitě či čísle? Ne. Obsahuje experimentální úvahu o hmotě a existenci? Ne. Poručme jej tedy plamenům, neboť neobsahuje nic než sofistiku a mam.

—Hume v knize *Enquiry Concerning Human Understanding* (Vyšetření lidského chápání)

Tento citát používají fundamentalisté jako příklad skepticismu, materialismu a málem snad darwinismu marxismu a postmoderního nihilismu. Škoda jen, že nikdo necituje ze stejné Humeovy knihy citát:

Žádné svědectví není dostatečné k prokázání zázraku leč takové, jehož nepravdivost by byla zázračnější než fakt, který se pokouší prokázat.

—Hume tamt.

Skepticismus byl pro Humea krokem k opravdovému křesťanství a víra v zázrak byla překážkou jeho intelektuální poctivosti. Jakýkoli zázrak chápal jako narušení přirozeného stvořitelského řádu a proto i v rámci křesťanství vlastně nelogický. Toto neempirické škobrtnutí bylo doprovázeno nešťastnou teorií vývoje náboženství jako počátečně polyteistického. Můžeme se domnívat, že Humeova nechota k víře v zázrak i jeho další, často zneužitá a nepříjemně interpretované výpady, byly reakcí na bigotnost církve jeho doby?

Hume „popřel poznání, aby uvolnil místo víře“. Jeho v jádru přínosný empirismus připravil cestu Kantově *Kritice čistého rozumu*, která jednou pro vždy středověké metafyzice dokazuje, že rozumem nelze dosáhnouti poznání, které nebylo zakuseno. Anselmův ontologický argument neplatí, protože existence není vlastnost, a kosmologický ani teleologický argument nevede k existenci Boha, ale jen nezbytného jsoucná. K důkazu Boha dospěl Kant úplně jinou cestou v *Kritice praktického rozumu*: Pouze existence Boha udílejícího odměnu a trest vysvětluje, že nás čistý rozum vede ke svobodnému morálnímu jednání navzdory našim přirozeným sklonům. Takováto racionální a racionalitou podmíněná víra v Boha je Kantovým pravým náboženstvím. Je to náboženství bez modlitby, náboženství neviditelné „církve“ lidí s dobrým úsudkem. Falešná koncepce Boha zatížená dogmatem tzv. zjevení toto pravé náboženství degraduje.

Humeův Bůh je Bohem zjeveným skrze samotný rozum a poznatelný pouze rozumem, neboť žádná „zkušenost Boha“ není možná. Kantův Bůh je Bůh zjevený uvnitř samotného rozumu jako podmínka jeho soběstačné platnosti. Bůh Nietzscheho je nevinnou existencí v nás. Je mrtev, neboť jsme v něj nevěřili. (Což neznamená, že neexistuje.) Nietzscheho zjevením byla

nevinost existence a vůle k moci: vášeň, dění, akce a síla. Toto zaujetí bylo spolu s jeho rozhořčením vůči všemu, co dusilo nevinost existence v její svobodné vůli, učinilo jeho vztah k náboženství neprůhledným.

Jinak, než turbulentní Nietzsche, navázal na Humea a Kanta pragmatista W. James. Ve svém pragmatismu byl přesvědčen, že ve vztahu k víře nelze rozlišovat důkaz pravdivosti víry její realizací (např. „věřící přijde do nebe“) a důkaz pravdivosti víry v jejích důsledcích (např. „věřící chodí do kostela“). Toto záměrné pragmatické nerozlišení sice podobně jako u Humea diskvalifikuje možnost nadpřirozeného zjevení, pro Jamese však znamenalo zabezpečení vůči pozitivismu, který víru odmítal na základě nemožnosti ověření její definitivní realizace. Nevěřit kvůli nedostatku empirických důkazů je proto pro Jamese stejné rozhodnutí, jako věřit. On sám se přikláněl spíše k první variantě. Důsledky náboženství se mu zdály utěšenější, než důsledky materialistických a metafyzických koncepcí.

Pro záměr této úvahy je nesmírně zajímavá Jamesova obhajoba náboženské zkušenosti jako čehosi sice blouznivě komunikovaného, avšak ne nutně nereálného. Rozsáhlým výzkumem vyzoroval obecný vzorec náboženské zkušenosti jako nespokojenosti následované náprahem k vyšším silám, kde nespokojený rozezná svou vlastní část, jež může být zachována. Poznání tohoto výzkumu James akceptoval a posléze dospěl k polyteismu. Jamesovo božstvo je zkušenostní, není však božstvem absolutním, ani božstvem svrchovaného zjevení.

V otevřenosti otázce náboženské zkušenosti byl Jamesovi podobný jeho současník Santayana. Jako přísný naturalista odmítl syrově materialistické vnímání světa coby omezené, nezahrnující všechny kategorie, které se při otevřené mysli v čisté zkušenosti nabízí. Pojmy jako „dobro“ a „krása“ jsou pro něj jako pro naturalistu pouhým závanem potěšení. Zároveň však Santayana odmítá dělení „hmoty“ na přírodu a kulturu. V hmotě se obojí spojuje s ohledem na výkonný řád přírody. Právě proto je vědcova víra ve stabilní a jednoduchý přírodní řád produktem stejné potřeby rozumu, jako náboženský a mytologický systém.

Jak to souvisí se Santayanovým vztahem k náboženství? Osvícenští skeptikové dle něj zavrhlí náboženství bez prozkoumání jeho pravé funkce. Tou funkcí je za pomoci mytologie a poezie uvědomit člověka o ideálu života rozumu o sobě, v němž teprve se člověk stává pragmatickým, plánujícím a inteligentním. Pravdou náboženství je tedy interpretace života. Takové je jeho místo a funkce. Jeho nepravdou je víra, že jde o více než o poezii.

Stojí před námi tedy panteista Spinoza, velký metafyzik. Dále Hume a Kant, oba nekompromisní a pedantní. Po nich Nietzsche plný rozhořčení nad převrácením hodnot ve světě a nakonec James se Santayanou se svými pokusy ukotvit se ve všeobjímajícím. (I Santayana dospěl k poznání „pralátky“, takzvané „ens realissimum“. Bohem ji však nenazval.)

Ve vztahu ke zjevení jako zakládající náboženské zkušenosti se zde nabízí otázka nanejvýš příhodná: Jak je možné, že ani jeden z těchto šesti sekulárních filosofů neobsáhl kategorii Božího dějinného zjevení? Pro Humea byl zázrak logickou kontradikcí. Ale co když se skutečně stal? Kant dokázal, že poznání musí mít původ vně rozumu a že jestliže člověk zná morálku, musí existovat Bůh. Proč mu zůstal Bohem zjevení racionálního, nikoli empirického? Pro Jamese byla pravda „peněžní hodnotou ideje“. Tak proč nezkusil v bance Kristův šek? Proč byl Nietzscheho ideál svobody podobný více antickým božským radovánkám a méně Kristově sebevydávající lásce? Proč tuto lásku zakusil Santayana pouze jako poezii náboženství, ne jako historicky objektivní a poznatelnou kategorii? Proč Spinoza vedle zákona substance a kauzality nerozeznal smysl substance a tudíž kauzální nezbytnosti zjevení tohoto smyslu?

Šest světských filosofů je pro mne jako šest důkazů téměř neprekonatelné obtížnosti přikročit k objektivnímu poznání Boha cestou filosofické originality. Prvním důvodem je neodolatelné pokušení filosofa zapouzdřit své myšlení do definitivní soběstačnosti, druhým důvodem je neschopnost průměrného křesťanství jejich dob představit filosofovi základní ukazatele Božího zjevení, které by jeho myšlení z oné nešťastné nezávislosti vyprostily. Spinoza poznal křesťanstvo potlačující svobodu myšlení a vyjadřování. Hume i Kant poznávali církev bigotně setrvávající v obtloustlých dogmatech. Nietzsche nepochopil evangelium, které ve své čistší formě obrací hodnoty stejně jako Nietzscheho filosofie. James a Santayana byli zahrnuti plurální směsí pověr, vedle níž se křesťanství neprokazovalo jako náboženství neohroženého zjevení, ale jako „účastník dialogu“.

Lockeho rozum svítící na cestě zjevení je užitečný. Hrůza zabedněnosti a tmářství jímá i mne. A v případě křesťanství nejvíce! Žádný z šesti zmíněných filosofů však nedokázal povázat realitu historického Ježíše, který vstal z mrtvých, aby pro člověka učinil poznatelným Boha nikoli jako substanci, duševní fenomén, nebo pomůcku racionálních úvah, ale jako osobu,

kteřá zakládá existenci, zaručuje svornost inteligence a řádu přírody, vysvětluje bytí a vkládá do něj záměr. Dovětek k prvnímu citátu proto zní:

■ Kdo však odklízí zjevení z cesty rozumu, odklízí obojí.

Poznámky z četby

Při četbě knihy *Six Secular Philosophers* od Lewise W. Becka jsem si nadělal poznámek. Nabízím je ke stažení.

- [HTML](#)
- [Texty!](#)
- [PDF](#)

Knihu v PDF zapůjčím zájemci za příslib etického nakládání.

<https://selah.cz/knihy/sest-svetskych-filosofu-a-svetlo-zjeveni/>